

Opinio
Chrysostomi.

carnem adventu et charitate, nos ad omnem virtutis ingressum incitet, et ut « insinuet, ait S. Hieronymus, quod superfluum sit odii pertinacibus adversus eum velle contendere, quem venisse jam constat. » Unde Graeci legunt *ἐλθε, id est venit, in praeterito, q. d.,* ait Chrysostomus : Ratio cur anathema denuntiem eis, qui non amant Jesum, est quod ipse jam venit, videlicet in humilitate ad salvandum, ut nulla possit esse eum non diligentibus excusatio. Christi enim adventus et passio adeo amorem conciliat, ut venia dignus non sit, qui eum non amaverit.

Opinio
versus.

Verum haec ratio frigidior videtur. Ergo nota, *Maran atha* esse Syro-hebraicum, Hebraeis usitatum, sicut Graecis anathema, et sicut Hebraeis usitatum erat, *Amen, Osanna, Alleluia*, quae proinde apud Latinos manserunt. Vide S. Hieronymum, epist. 137 ad *Marellam*, et S. Augustinum, epist. 178. Subiicit itaque Paulus post *anathema, Maran atha*, quia Hebraei quempiam condemnantes solebant id facere sub comminatione et contestatione praesentis divini iudicii, ut patet *Bar. xiii, 33 et 39; Psal. ix, 20, q. d. Maran atha*, id est Dominus venit, scilicet vindex ad iudicium : aut potius *Maran atha*, id est veniat Dominus iudex, ut eum qui Christum non amat, anathemate feriat, damnet et puniat.

Est hic
emphasi-
maxime.

Ubi advertit : Per euphemismum, boni ominis causa, solent Hebraei punitionem hanc tacere et subaudire. Sic dicunt jurando per execrationem : « Haec faciat mihi Deus, et haec addat, » non ad dentes, nec exprimentes, quam penam, ignem, aut mortem sibi addi velint, sibi quae imprecentur, si juramentum violari, idque ex summa juramenti religione et reverentia, atque ex sacro quodam horrore timentes verentesque ne execratio haec vel nominata quoquo modo eos afflet et invadat : sicuti apud nos qui excandescent, dum execrantur, vel gravem penam aut cladem alicui sibi amico imprecantur, solent mox addere : Deus hoc avertat, Deus prohibeat, Deus custodiat nos. Pari modo et hic cum dicitur, *Maran atha*, hoc est, Dominus noster venit, sive veniat, supplet et subaudi, ad iudicium, ut scilicet extremam et aeternam cladem et calamitatem infidelibus Christianae hostibus afferat et infligat. Est enim *maran*

atha, sicut et *anathema*, vox execrantis et condemnantis ; unde Anselmus : « Si quis, inquit, non diligit Dominum Jesum, sicut ei non est ulli adventus ejus, qui jam completus est ; sic ad damnationem sit ei secundus, qui adhuc futurus est. » Huc pertinet et illa Titelmani expositio : « sit anathema, » id est execratus, *maran atha*, id est in adventu Domini, vel cum Dominus veniat ad iudicium. Unde et S. Clemens ita videtur interpretari *Maran atha*, cum huc alludens ita ait, in fine epist. 2 : « Haec, frater Jacobo, de ore S. Petri jubentis audivi : si quis praecipua haec integra non custodierit, sit anathema, usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi. » Quibus ultimis verbis quid aliud explicat, quam Petri et Pauli *Maran atha* ?

Alludit Paulus ad illud *Matachia* c. p. ultim. vers. 6 : « No forte veniam, et percutiam terram anathemate ; » et primitus ad prophetiam Henoch, quam citat Judas, vers. 14 et 15 : « Ecce, inquit, venit Dominus in sanctis millibus suis, facere iudicium contra omnes, et arguere omnes impios. » Simile anathema est apud Rabbinos *האנא האנא* *hasschem atha*, et contracto *האנא האנא* *seanatha*, id est Dominus venit : licet enim *האנא האנא*, id est venit, sit praeteritum, tamen hic accipitur pro optativo *veniat* ; Hebraei enim saepe commutant tempora, ut praeteritum pro presenti, vel futuro, aut optativo capiant.

Ex hoc *Maran atha* Hispani Christiano-Judeos et Mauros, cum a christianismo apostatarunt, et resisterunt ad suum judaismum vel mahometismum, vocant *Maranos*, quasi anathemata. Ita et diplomatibus antiquorum regum docet Joana Mariana, lib. VII *Historia Hispaniae*, et Baronius, tom. IX, in fine anni Christi 773. *Maranus* ergo idem est quod *καταρα*, et excommunicatus ob apostasiam, qui scilicet a christianismo recidit in judaismum, vel mahometismum. Errat ergo vulgus, quod dici putat, *Maranus* quasi *Mauranus*, id est Maurus vel Judeus, qui abstinere porcina, quam vulgus Hispanorum inde vocat *marana*.

24. CHARITAS MEA (qua vos diligo) cum omnibus vobis sit (ut simili charitate sincera vicissim me et invicem diligatis) in Christo (et propter Christum). Ita Ambrosius et Anselmus). AMEN.

Maran
atha est
vox ex-
ecrantis et
condem-
nantis.Alludit
Paulus
ad Ma-
tathiam
ult. cap.
vers. 6.Maranus
quis est
cuius dicitur
haec?

COMMENTARIUS

IN SECUNDAM EPISTOLAM

AD CORINTHIOS.

ARGUMENTUM.

Materia
est ob-
jecta
hujus
epistolae.

Consolatur Corinthios, quos objugabat prioris Epistola, et fornicarium excommunicatum jam penitentem absolvit. Hinc agit de vera poenitentia, de dignitate ministrorum novi Testamenti, de infidelium societate cavenda, de patientia, de elemosyna in pauperes Hierosolymitanos, de fuga pseudoapostolorum, qui Pauli emuli, Corinthiis se insinuant, Paulumque deprimebant, contra quos apologiam, se laudando, texit ; ac demum nonnullis Corinthiorum nequum respicientibus Apostolicam potestatem et minas intulit. Adeoque tota fere Epistola haec, est apostolatus Pauli apologia et encomium (1). Scriptam

Philippis in Macedonia, missam per Titum et Lucam, habent Graeci, Syrus et Latina Complut. in fine Epistolae : Baronius tamen scriptam vult Nicopoli anno Christi 53, cum scilicet Apostolus Epheso, ubi primam scripsit Epistolam, post tumultum Demetrii, cedere coactus, relicto Ephesi Episcopo Timotheo, venit Troadem, ut hic ait cap. ii, ubi non inveniens Titum, perrexit in Macedoniam, ex Macedonia perrexit in Graeciam, mari scilicet Aegeo Cycladas adnavigans attingit Cretam, ubi Titum reliquit, ad Titum 1, 5. Inde tandem in Graeciam Nicopolim, ubi scilicet staturat hiemare et quiescere, devenit, ad Titum iii, 12. Ita Baronius, tom. I, pag. 375. Estque probabile ibidem in quiete et otio hanc Epistolam scripsisse : nil tamen certi hic dici potest ; potuit enim Apostolus primis capitibus absolvit, in qua Apostolus potissimum adversariorum criminacionibus occurrit, atque ita numeris sui dignitatem simul et efficaciam commendat, ut passim *ἀνεκταραχθέντων* illorum calumniarum interseret, imo subinde per digressiones quasdam primariae religionis Christianae capita incidenter exponit. In secunda parte adhortatur Corinthios ad elemosynas in usum pauperum Christianorum Hierosolymitanorum contribuendas, cap. viii-ix, simulque, multa

Quae
scripta
fuerit
haec Epistola.

(1) Hujus Epistolae summa, ait Bernardinus a Piconio, consolatoria est et apologica ; Corinthiorum consolatoria, Pauli defensoria. Haec vero Rosenmullerus : « Desiderari in hac Epistola acriorem argumenti connexionem a multis est animadversum. De causis saepe interruptae connexionis et turbati ordinis disputat Zieglerus, *Theol. Abhandlungen*, tom. II, p. 105. Constitui tamen possunt praeter exordium et epilogum, partes principales tres, quarum prima septem primis capitibus absolvitur, in qua Apostolus potissimum adversariorum criminacionibus occurrit, atque ita numeris sui dignitatem simul et efficaciam commendat, ut passim *ἀνεκταραχθέντων* illorum calumniarum interseret, imo subinde per digressiones quasdam primariae religionis Christianae capita incidenter exponit. In secunda parte adhortatur Corinthios ad elemosynas in usum pauperum Christianorum Hierosolymitanorum contribuendas, cap. viii-ix, simulque, multa

Philippis in Macedonia, missam per Titum et Lucam, habent Graeci, Syrus et Latina Complut. in fine Epistolae : Baronius tamen scriptam vult Nicopoli anno Christi 53, cum scilicet Apostolus Epheso, ubi primam scripsit Epistolam, post tumultum Demetrii, cedere coactus, relicto Ephesi Episcopo Timotheo, venit Troadem, ut hic ait cap. ii, ubi non inveniens Titum, perrexit in Macedoniam, ex Macedonia perrexit in Graeciam, mari scilicet Aegeo Cycladas adnavigans attingit Cretam, ubi Titum reliquit, ad Titum 1, 5. Inde tandem in Graeciam Nicopolim, ubi scilicet staturat hiemare et quiescere, devenit, ad Titum iii, 12. Ita Baronius, tom. I, pag. 375. Estque probabile ibidem in quiete et otio hanc Epistolam scripsisse : nil tamen certi hic dici potest ; potuit enim Apostolus primis capitibus absolvit, in qua Apostolus potissimum adversariorum criminacionibus occurrit, atque ita numeris sui dignitatem simul et efficaciam commendat, ut passim *ἀνεκταραχθέντων* illorum calumniarum interseret, imo subinde per digressiones quasdam primariae religionis Christianae capita incidenter exponit. In secunda parte adhortatur Corinthios ad elemosynas in usum pauperum Christianorum Hierosolymitanorum contribuendas, cap. viii-ix, simulque, multa

hujus suae hortationis argumenta in medium producit. In tertia parte redit ad defensionem sui Apostolatus, nempe cap. x et seqq. fere usque ad finem. »

(2) Sepp scriptam hanc Epistolam putat ann. Christi 54 exeunte, in Macedonia, paulo ante eam quae est ad Rom., quia in epist. II ad Corinth. urgetur adhuc negotium faciende collectae, quam factam et paratam u. 1 se perferatur Hierosolymam, ad Rom. scribens significat.

AETERNITATEM cogita, Anathema, Maran atha!

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, ostendit Paulus, ex quantis in Asia tribulationibus eripuerit cum Dominus, ut spes auoretur.

Secundo, vers. 12, insinuat se Corinthiis, declarando cordis sui et doctrinae sinceritatem.

Tertio, vers. 17, amolitur a se levitatis et inconstantia notam: quod ad eos, uti promiserat, non venerit, simulque asserit firmam et constantem esse suae gradicationis veritatem.

1. Paulus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Timotheus frater, Ecclesiae Dei quae est Corinthi, cum omnibus Sanctis, qui sunt in universa Achaia. 2. Gratia vobis, et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. 3. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, 4. qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, ut possimus et ipsi consolari eos, qui in omni pressura sunt, per exhortationem qua exhortamur et ipsi a Deo. 5. Quoniam sicut abundat passiones Christi in nobis, ita et per Christum abundat consolatio nostra. 6. Sive autem tribulamur pro vestra exhortatione et salute, sive consolamur pro vestra consolatione, sive exhortamur pro vestra exhortatione et salute, qua operatur tolerantiam earumdem passionum, quas et nos patimur : 7. ut spes nostra firma sit pro vobis : scientes quod sicut socii passionum istis, sic eritis et consolationis. 8. Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra, quae facta est in Asia, quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere. 9. Sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo qui suscitavit mortuos : 10. qui de tantis periculis nos eripuit, et eruit : in quem speramus, quoniam et adhuc eripiet, 11. adjuvantibus et vobis in oratione pro nobis : ut ex multorum personis, ejus quae in nobis est donationis, per multos gratiae agantur pro nobis. 12. Nam gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae, quod in simplicitate cordis et sinceritate Dei, et non in sapientia carnali, sed in gratia Dei, conversati sumus in hoc mundo : abundantius autem ad vos. 13. Non enim alia scribimus vobis, quam quae legistis et cognovistis. Spero autem quod usque in finem cognoscetis; 14. sicut et cognovistis nos ex parte, quod gloria vestra sumus, sicut et vos nostra in die Domini nostri Jesu Christi. 15. Et hac confidentia volui prius venire ad vos, ut secundam gratiam haberetis; 16. et per vos transire in Macedonia, et iterum a Macedonia venire ad vos, et a vobis deduci in Judaeam. 17. Cum ergo hoc voluissem, numquid levitate usus sum? Aut quae cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me Est et Non? 18. Fidelis autem Deus, quia sermo noster, qui fuit apud vos, non est in illo Est et Non. 19. Dei enim Filius Jesus Christus, qui in vobis per nos praedicatus est, per me, et per Sylvanum, et Timotheum, non fuit Est et Non, sed Est in illo fuit. 20. Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo Est : ideo et per ipsum Amen Deo ad gloriam nostram. 21. Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, et qui unxit nos, Deus : 22. qui et signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris. 23. Ego autem testem Deum invooco in animam meam, quod parcens vobis, non veni ultra Corinthum, **NON QUIA** dominamur fidei vestrae, sed adjuutores sumus gaudii vestri : nam fide statis.

Ver. 1. 1. TIMOTHEUS FRATER. — « Frater, » id est copostolus, uti Papa Episcopos, Episcopos Canonicos, Abbas Monachos fratres vocant (1).

Ver. 3. 3. PATER MISERICORDIARUM — misericordissimus : est Hebraismus, de quo dixi Rom. xv, 3.

Deus cur dicitur Pater misericordiarum et non judiciorum?
Docte et pie S. Bernardus, serm. 5 De Natali Domini : « Recte, inquit, non, Pater judiciorum, vel ultionum dicitur, sed, Pater misericordiarum : non modo quod pater videatur misereri potius, quam indignari, et quemadmodum pater filiorum miseretur timentium se : sed eo magis quod miserendi causam et originem sumat ex proprio ; judicandi, vel ulciscendi, magis ex nostro (ex nostris scilicet peccatis). Sed si propter hoc Pater misericordiae, quare Pater misericordiarum? Apostolus nobis in uno Verbo, in Filio uno ipsam quoque misericordiam duplicem commendat, Patrem dicens, non unius tantum misericordiae, sed misericordiarum ; et Deum non unius, sed totius consolationis : qui consolatur nos non modo in hac vel illa, sed in omni tribulatione. Misericordiae Domini multe, ait quidam : quia videlicet multae tribulationes iustorum, et de omnibus his liberabit eos Dominus. Unus est Dei Filius, unum Verbum, sed miseria nostra multiplex non modo magnam misericordiam, sed multitudinem quaerit miserationum. Forte tamen propter substantiam duplicem, qua subsistit humana conditio, cum sit utroque tam misera, non incongrue duplex hominum dicitur esse miseria, licet sit multiplex in utraque. Siquidem corporis et cordis nostri tribulationes multiplicatae sunt : sed ab utrisque necessitatibus eruit, qui totum hominem salvata facit. » tibi advertit : S. Bernardus videtur Pater misericordiarum appropriare Filio, et recte ; sed non ad mentem Apostoli. Apostolus enim illud tribuit Deo Patri, ait enim : « Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, » etc. Pater ergo Christi est Pater misericordiarum.

Ver. 5. 5. SICUT ABUNDANT PASSIONES CHRISTI IN NOBIS : ITA ET PER CHRISTUM ABUNDAT CONSOLATIO NOSTRA. — « Passiones Christi » vocat primo, quas pro Christo patimur : ita Ambrosius ; secundo, « Christi, » id est, quales passus est Christus ; tertio, « Christi, » id est, quas ut suas reputat Christus, dicens : « Quodcumque feceritis uni ex minimis istis, mihi fecistis ; » et Saulo, Actor. ix. : « Quid me persequeris? » Ita Oeumentius ; sic Christus patitur in membris suis. Theophylactus addit dicit hic abundat, quia Christus plura in membris, quam in seipso passus est. Extensive hoc verum est, non intensive. Sic in Laurentio ignem passus est Christus ; in Stephano lapides, in Ignatio bestias : Christi enim passio et dolor his omnibus fuit major in se et intensior. Sensus ergo est, q. d.

(1) « Cum omnibus sanctis qui sunt in universa Achaia » voluit igitur Paulus, ut exempla hujus Epistolae ad alias in Achaia Ecclesias mitterentur, ut tum neri solebat.

Theophylactus : Ne despondeas animum, quibus pateris afflictiones et mala, quia quantum exuberant mala, tantum exuberant consolationes.

Ubi nota primo, eum Theophylacto, non dici : Equatur consolatio passionibus, sed, exuberat et longe major est consolatio ipsis afflictionibus, ut qui affligitur, eas patienter, imo libenter et hilariter ferat, his gaudeat et dominetur. Secundo, id habent passiones Christi, ut pro eorum mensura det Christus et mensuram consolationum, ut quantum crescit passio, tantum crescat et consolatio. E contra passiones mundi sunt fide sine melle, et quantum illae crescut, tantum crescut et desolationes, meriores, angores. Tertio, hinc sequitur, quod non fugienda, sed ambienda sint crux et passio (utpote tot divinis consolationibus et gaudiis condita) cum S. Andrea, Ignatio, Xaverio, qui quotidie orabat pro cruce, nec ulla liberari volebat, nisi Deus illi graviores immitteret.

6. SIVE TRIBULAMUR, PRO VESTRA EXHORTATIONE. — q. d. Tribulationes patimur, ut vos consolemur et salvemus, et ut patientia nostra, spe in Deum, ejusque consolatione vos animemus, ad afflictiones nobiscum pro fide fortiter ferendas. Ita Ambrosius. Vide Chrysostomum in morali hom. 1 De Spe et Fortitudine in tentationibus sermenda.

Quae (scilicet salus, quasi finis exoptatus) OPERATUR TOLERANTIAM. — Sic graeco etiam Erasmus legit, τὴν ἐπιπέμωσιν : ἐπιπέμωσι, quae operatur in tolerantiam, vel hebraismo, tolerantiam, ut sit ἡ βὴτ contemta. Sic passim legunt, τὴν ἐπιπέμωσιν : ἐπιπέμωσι. id est, ut Theophylactus, quae, scilicet salus, efficitur in tolerantiam ; Ambrosius, per patientiam, meritorie scilicet, ac proinde efficit tolerantiam in genere causae finalis : efficiens enim et finis invicem sibi sunt causae ; sic ergo salus et finis invicem operatur patientiam, et vicissim patientia quasi efficiens operatur salutem. Adde, ἐπιπέμωσι, licet terminatione sit passivum, significatione tamen, quasi verbum medium, saepe est activum, ut patet I Thess. ii, 13, Galat. v, 6, et sic cum Valabio optime vertit Noster, « quae operatur in tolerantiam, id est tolerantiam. Sic enim Hebraei loquuntur : Tango in baculo, id est, tango baculum. Sensus ergo est : Quae, scilicet tum exhortatio, tum salus, operatur tolerantiam, q. d. Exhortatio nostra excitat et animat vos ad spem salutis, ut propter eam nobiscum pro fide Christi adversa quoque fortiter toleretis. Exhortatio ergo operatur tolerantiam effective ad eam excitando ; salus vero inde sperata operatur tolerantiam objective : perinde ac intentio finis operatur amplexum et executionem mediorum (2).

8. QUAE (TRIBULATIO) FACTA EST IN ASIA. — Ephesi

(2) Vers. 7. « Scientes, » pro scientibus scilicet vobis : item in graeco pro εἰδέντων positum est εἰδέντες, quam structuram Graecis non fuisse inusitatam ostendit Wolfius ad h. l.

Consolationes divinas majores semper sunt passionalibus.

Salus operatur patientiam in genere causae finalis.

uti solebat, sed jam Christianus effectus jurabit per Deum verum, per Christum Christique Evangelium. Sic Deum amen Septuaginta vertunt, Deum verum, *Ἰσα. xi, 3.* Sic *Isaia*, cap. xxv, vers. 4, vocat cogitationes Dei *fideles*, Amen, *q. d.* Cogitationes, quae sunt amen, hoc est ipsa veritas et firmitas, id est verissima et firmissima. Sic Christus vocatur amen, *Apocal. iii, 14*: « Hec dicit Amen (græce ἄμην, qui est amen, id est stabilis, constans, verus, ipsaque stabilitas, constantia, veritas), testis fidelis et verus, qui est principium creaturæ Dei. » Sic *Apocal. cap. vii, 12*, angeli laudantes exclamant Deo: « Amen (id est veritas), benedictio, et claritas, et sapientia, et gratiarum actio, honor, et virtus, et fortitudo Deo nostro (sit) in sæcula sæculorum, amen, » id est vere ita sit et fiat; hic enim ultimum « amen » est adverbium, cum paulo ante fuerit nomen. Sic et hic accipitur: « Per ipsum (Christum) amen (id est veritatem, fidelitatem, constantiam) Deo, » supple, damus et tribuimus, dicentes: Omnia quæ Deus de Christo promisit, sunt amen, id est verissima, et verissime a Deo impleta.

AD GLORIAM NOSTRAM. — Noster verit̄ ἄμην, jam legunt, ἃ ἄμην, per nos; Amen scilicet dicitur Deo ad gloriam, non nostram, sed Dei (4).

21. QUI AUTEM CONFIRMAT NOS.— Putant aliqui hic esse elipsim et supplendum esse: ipse (scilicet Deus qui nos confirmat) impedit executionem promissionis meæ, scilicet adventum meum ad vos. Longe melius alii hoc referunt ad id quod proxime præcessit, *q. d.* Per Christum impleta sunt promissiones Dei. Qui autem sua potestate et imperio eas adimplet et præstat, est Deus ipse: Deus enim sicut promisit, ita re ipsa nos confirmat, ungit et signat in Christo. Possent *tertio*, non male hæc referri ad id quod dixit vers. 18: « Sermo noster non fuit Est et Non, sed Est in illo fuit, *q. d.* Ego in sermone et prædicatione æque ac promissis meis non sum variabilis et inconstans. Deus autem est is qui hæc constantiam mihi præstat, ne quis putet me illam meis viribus et fortitudini arroganter ascribere, cum illam non a me, sed a Deo me habere profitear. Sicut enim Deus est in se et promissis suis « est, » id est stabilis perstat, firmus et immutabilis; ita et nos confirmat, ut simus in fide et promissis firmi et stabiles (2).

(1) Ratiocinatio Pauli hæc esse videtur: Christus, Filius Dei, ita veritas ipsa est, ut sit omnium etiam rei promissionum complementum, adimpletio et veritas: ergo nostra de Christo, veritate ipsa, et promissionum Dei complementum, prædicationi vera est, nulli mutationi aut contradictioni obnoxia.

(2) *Commentaria 20 et 21 Rosenmullerus* e græco sic verit̄: Omnes enim promissiones divinæ per eum (Christum propositæ) confirmatae sunt (eventum suam habuerunt), quæ nos honorati Dei crediti, per nostrum ministerium: qui nescio (si necesse) nostram ex vestra de religione Christiana persuasionem confirmat, est idem ille, qui nos ei inauguravit, hoc est, Deus.

QUI UNXIT NOS DEUS, QUI ET SIGNAVIT NOS, ET DEDIT PIGNUS SPIRITUS IN CORDEBVS NOSTRIS. — Hoc signaculum, sive sigillum, aī Calv'us, est fides specialis et divina, qua quisque certo scit et credit se esse prædestinatum: sed hoc sigillum incertum est et fallax, et hoc fides mendax est, et stulta præsumptio. Nam Apostolus, qui maximam habebat fidem, reprobari timet, *I Cor. ix, 27*: non ergo fide divina credebatur certo se esse prædestinatum. Unde et passim inculcat, ut omnes fideles et sancti sollicite, cum metu et tremore suam salutem operentur: admittit ergo eis salutis suæ fidem et certitudinem.

Adde: nemo certus est talem se fidem divinam habere, et semper habiturum; imo multi a fide etiam hæc Calvini defecerunt, qui antequam deficerent, putabant et credebant cum Calvino se esse prædestinatos.

Dico ergo, signavit, id est confirmavit quasi sigillo impresso promissiones suas Deus, dando juxta eas pignus futura hereditatis, scilicet gratiam, qua nos unxit et signavit in filiis Dei, discevitque a filiis diaboli. Ita Chrysostomus, Theodoretus, Oecumenius; quod sigillum Deo omnino certum est et notum, nobis tantum probabiliter ex conjecturis. Sic ergo confirmatio hæc, unctio et sigillatio fit per unam eandemque gratiam. Ita enim *Ephes. i, 13*, ait nos esse signatos Spiritu Sancto quasi pignore.

Secundo, accipi potest hic locus de baptismo; nam primo, in baptismo unxit nos Deus oleo gratiæ suæ; secundo, dedit pignus Spiritus, testimonium scilicet bonæ conscientie; tertio, signavit nos caractere baptismi. Vide Bellarminum, lib. II *De Effectu Sacrament.*, cap. xx. Huc refertur expositio Theophylacti et Chrysostomi. « Unxit, ait, nos, et signavit in reges, prophetas et sacerdotes. » Vide Chrysostomum in morali hic *homil. 3*, quomodo Christiani, qui cupiditatibus suis imperant, sint reges a Deo uncti.

Tertio, et maxime apposite dici potest, respirare hic Paulum ad sacramentum Confirmationis, quod statim a Baptismo omnes fideles olim suscipiebant ad se roborandum contra persecutiones; ait enim: « Confirmavit nos, dedit pignus Spiritus, unxit, signavit, » quæ singula distinguunt Apostolus: hæc autem alibi, quam in sacramentum Confirmationis, distingui non possunt.

Hisce ergo verbis sacramenti Confirmationis quatuor significat effectus. *Primus* est fidei, quæ firmamur in Christo, *q. d.* Ideo, ut dixi vers. 18 et 19, fides et prædicationi nostra de Christo firma est et constans, quia in ea per sacramentum Confirmationis roboravit nos et confirmavit Deus in Christo, id est, per Christum et Christi merita. *Secundus* effectus est charitatis et gratiæ, quæ copiose ungitur quasi chrismate spirituali. Hinc græce pro *unxit*, est *χρίσας*, unde deducitur Christina, Christus et Christiani, id est uncti. Hinc S. Augustinus, in *Sententiis*, num. 342: « Christi, ait,

et 21. Fides specialis et divina, qua quisque certo scit et credit se esse prædestinatum.

Quibus dicitur secundum Augustinum aliquid est gratia?

Sacramentum Confirmationis hic respicit Paulus.

Sacramentum Confirmationis quatuor effectus et fructus.

nomen a chrismate, id est ab unctione. Quia ideo omnis Christianus sanctificatur, ut intelligat se non solum sacerdotalis et regie dignitatis esse consortem, sed etiam contra diabolum fieri lutatorem. » Tertius fructus est pignus Spiritus, quod est testimonium bonæ conscientie, suggestum a Spiritu Sancto, quodque est quasi arrha future gloriæ a Spiritu Sancto promissæ et dandæ. Quomodo Spiritus Sanctus dicitur pignus, vel, ut græce est, arrha, dicam *Ephes. i, 14*. Quartus fructus est, « signavit, » græce ἐπιστησίμας, id est sigillavit, scilicet signo ac sigillo crucis in fronte, et in anima caractere, quo nos obsignavit quasi servos, imo quasi milites et duces suos. Ita Ambrosius, lib. *De his qui mysteriis initiuntur*, cap. vii, et Suarez, III *part.*, *Quæst. LXIII*, art. 1 et 4.

23. TESTEM DEUM INVOCO IN ANIMAM MEAM. — Ergo licet Christiano jurare, ait Augustinus, *Quæst. V* inter LXXXIII. Jurat enim hic Apostolus, deducit juramentum execratorio, *q. d.* Si mentior, Deus vindicet puniat et damnet animam meam.

QUOD PARCENS VOBIS, NON VENI ULTRA CORINTHUM, — ne scilicet uti cogerer auctoritate Apostolica contra vitia, et delinquentes in vobis; sed parcens vobis abstinui, ne, cum correctione ad vos veniers, vos contristarem. Ita Anselmus, et patet cap. ii, vers. 1. Hic Paulus assignat veram causam mutabæ sub promissionis, sive propositi venendi Corinthum, fuisse scilicet ipsomet Corinthios, qui a villis suis, de quibus priori epistola eos admonerat, necdum plane abstinentes, merebantur acrius redargui et puniri: sed Apostolus humaniter cum eis agens, hæc

tantum absentia sua tacite, atque per hæc epistolam aperte voluit eos officii sui denno admonere, itaque leniter castigare et emendare.

Discant Prælati non importune semper carpere et increpare suorum vitia, ne subditi absurdescent et callum obducant. Adde, quorundam, præsertim honestorum et verecundorum, vitia melius emendari, si patientia et dissimulatione quodam indicio tantum notentur, quam si aperta reprehensione aut punitione perstringantur et vindicentur, ut docet S. Gregorius, III *part. Pastor.*, cap. viii et ix.

ULTRA, — post primam scilicet vicem aut epistolam.

NON QUIA DOMINAMUR FIDEI VESTRÆ, SED ADJECTORES SUMUS GAUDII VESTRI. — Est figura, quæ ab oratoribus correctio dicitur, quæ emollit correctionis potestatem jam dictam, *q. d.* Dixi me parcere vobis, nolle me vos punire, ut ita submitti sponte vos ipsi corrigatis; id dixi, non quasi imperiosi simus, et quidvis pro arbitratu in religione statuamus, sed ut vos emendemus, itaque correcti gaudeatis et hic et in celo. Corruptio ergo hæc non tam corruptio est quam procuratio et promotio gaudii vestri. Ita Anselmus.

NAM FIDE STATIS. — Quæ per dilectionem operatur, non per dominium cogitur, inquit Anselmus, *q. d.* In fide vestra non habeo quod corrigam, sed tantum in moribus, quos, quia fideles estis, non imperiose redarguam, sed leni monitione hæc epistola reformabo, ut leniter emendati mecum una omnes gaudeatis: quia enim vere fideles estis, hinc non dubito vos statim meis monitis obsequentes fore.

Quomodo Prælati in reprehensionem vitiorum se potius debeant?

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, assertit se ad eos non venisse, ne tam sibi quam illis esset occasio tristitiæ.

Secundo, vers. 6, hortatur ut fornicarium a se excommunicatum epist. 1, cap. v, jam penitentem in gratiam recipientem, eumque vers. 10, ab excommunicatione et penitentia absolvit.

Tertio, vers. 14, docet se ubique bonam Christi odorem spargere, eumque bonis et fidelibus esse ad vitam, malis et incredulis ad mortem.

1. Statui autem hoc ipsum apud me, ne iterum in tristitia venirem ad vos. 2. Si enim ego contristo vos, et quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me? 3. Et hoc ipsum scripsi vobis, ut non cum venero, tristitiam super tristitiam habeam, de quibus portuerat me gaudere: confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium, omnium vestrorum est. 4. Nam ex multa tribulatione, et angustia cordis scripsi vobis per multas lacrymas: non ut contristemini, sed ut sciatis, quam charitatem habeam abundantius in vobis. 5. Si quis autem contristavit, non me contristavit: sed ex parte, ut non onerem omnes vos. 6. Sufficit illi, qui ejusmodi est, oburgatio hæc quæ fit a pluribus: 7. ita ut e contrario magis donetis, et consolemini, ne forte abundantiori tristitia absorbeat qui ejus-

Varia
de
adulterantibus
et
cauponantibus

Nota \rightarrow *adulterantes*. Adulterat, inquit Salmeron, qui se uxori non sum coniungit: adulterat ergo verbum Dei, qui veritatis falsitatem coniungit. Vide S. Gregorius, lib. XVII *Moral.*, cap. XII: « Adulterari, inquit, verbum Dei, est aut aliter de illo sentire quam est, aut ex eo non spirituales fructus, sed adulterinos factus querere laudis humane. Ex sinceritate vero loqui, est nil in glorio extra quam oportere, scilicet et auctoris et creatoris gloriam querere. » Idem, lib. XVI *Moral.*, cap. XXV: « Adulter, ait, non prolem, sed voluptatem querit. Et perversus quisque ac vanae gloriae serviens, recte adulterare verbum Dei dicitur, quia per sacrum eloquium non Deo filios gignere, sed suam scientiam desiderat ostentare. Quem enim libidine gloriae ad loquendum trahit, voluptati magis quam generationi operam impendit. »

Verum pro *adulterantes* in Graeco non est *παλιόνομα*, quod proprie mœchiam et adulterium significat: sed *καυπόνομα*, id est cauponantes, quibus opponit Paulus sincerum et sinceritatem. Cauponantur verbum Dei, qui instar cauponum praedicant Evangelium ad questum ex eo colligendum, illudque referunt ad sua lucra. Noster tamen recte veritit, *adulterantes*, quia sicut caupones saepe vina aliaque que vendunt, aliis rebus commiscunt, vitiant et adulterant pro questu: ita et avari pseudo-præcones Evangelii, sua lucra miscunt Evangelio, itaque Evangelicam praedicationem que pura esse debet, pureque referri ad unius Dei gloriam, sua avaritia vitiant, contaminant et adulterant, dum ea ad questum abutuntur, uti exposuit S. Gregorius. Sic, « non cauponantes bellum, sed belligerantes, » aiebat Pyrrhus rex. Capitanei enim ignavi metuentes praemium, illud transactione et pretio redimunt; alii

fidem suam duci datam, urbes et arcis sibi creditas, pretio quasi caupones, hosti qui cum eis cauponatur, vendunt.

Rursum iidem pseudo-præcones, ut haec sua lucra hominumque gratiam captent, saepe docent et concionantur placencia principibus aut populo, cuius aures scalpunt, itaque vana et falsa dogmata miscunt Evangelio, illudque corrumpunt et adulterant. Videtur enim Apostolus hic obiter taxare hostes suos pseudoapostolos, qui christianismum iudaismi mixtione adulterabant, quos acriter et ex professo insectatur cap. x et xi. Unde *καυπόνομα*, id est, *adulterantes*, cap. IV, 2, exponit *δοκίμοις*, id est, dolose tractantes verbum Dei. Hinc etiam hisce dolosis et falsariis, cap. III seq., opponit se aliosque sinceros Christi Apostolos, de quibus mox hic subdit:

SED EX SINCERITATE, SED SICUT EX DEO, CORAM DEO, IN CHRISTO LOQUIMUR. — *g. d.* Non sum campo, ut pseudoapostoli, sed sincerus verbi Dei prece, qui non alia praedico quam a Deo didici, quamque ex Dei ore quasi illius legatus accepi: quique scio, et assidue memor sum, cogitoque me coram Deo stare et praedicare, omnia mea ab eo videri, audiri et notari, ut a me in hora mortis omnium rationem exigat.

Nota: *τὸ ἐν Christo* idem est quod pro Christo, ait Hieronymus ad *Hedibiam*; vel, de Christo, de re et doctrina Christi, de religione Christiana, *g. d.* Unius Christi doctrinam et religionem praedico, unius Christi honorem et gloriam propago et specto. Ita Ambrosius et Anselmus.

Potest *secundo*, *τὸ ἐν Christo* accipi efficaeus pro in Christi veritate, fidelitate et sinceritate, scilicet loquor et praedico. Vide *Can.* 25 et 37. Aliter S. Chrysostomus: « in Christo, » inquit, id est, per Christum et Christi gratiam.

Pseudo-præcones verbi Dei sunt adulteri et campo-nes.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, asserit Paulus se non captare, nec indigere commendatione hominum, uti psumt *ἀνιστοὶ ἰδαζάντες* eandem captabant: cum fructus suae praedicationis se satis commendat.

Secundo, vers. 6, causam huius rei adfert, quod scilicet Apostoli alicui ministri novi Testamenti eo spiritus majori honore et gloria a Deo decorati sint quam Moses, alicui ministri veteris Testamenti et litterae.

Tertio, vers. 13, docet quod Iudaei velamen adhuc habeant super cor suum in lectione veteris Testamenti, ut Christum in eo non agnoscant, illum agniti, cum velamen hoc in fine mundi per Christum auferetur.

1. Incipimus iterum nosmetipsos commendare, aut numquid egeamus (sicut quidam) commendatitiiis epistolis ad vos, aut ex vobis? 2. Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris, qua scitur et legitur ab omnibus hominibus. 3. Manifestat quod epistola estis Christi, ministrata a nobis, et scripta non atramento, sed spiritu Dei vivi: non in

tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. 4. Fiduciam autem talem habemus per Christum a Deum: 5. non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est, 6. qui et idoneos nos fecit ministros novi Testamenti, non littera, sed spiritu: littera enim occidit, spiritus autem vivificat. 7. Quod si ministrata mortis litteris deformata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi propter gloriam vultus ejus, quae evacuatur: 8. quomodo non magis ministratio Spiritus erit in gloria? 9. Nam si ministratio damnationis gloria est, multo magis abundat ministerium iustitiae in gloria. 10. Nam nec glorificatum est quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam. 11. Si enim quod evacuatur, per gloriam est: multo magis quod manet, in gloria est. 12. Habentes igitur talem spem, multa fiducia utimur: 13. et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israel in faciem ejus, quod evacuatur, 14. sed obtusi sunt sensus eorum. Usque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione veteris Testamenti manet non revelatum (quoniam in Christo evacuatur); 15. sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. 16. Cum autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen. 17. Dominus autem Spiritus est. Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas. 18. Nos vero omnes, revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquam a Domini Spiritu.

1. INCIPIMUS ITERUM NOSMETIPPOS COMMENDARE. — Quia in fine praecedentis capitis visus erat Apostolus se laudare captureque Corinthiorum gratiam: hinc suspicionem cenodoxiae hic a se amolitur.

NUMQUID EGEMUS COMMENDATITIIIS EPISTOLIS AD VOS AUT EX VOBIS? — « Ex, » id est, a vobis scriptis epistolis, quibus apud alios commenderet (1)?

2. EPISTOLA NOSTRA VOS ESTIS. — Vos, o Corinthii, mea opera conversi, estis mihi instar epistolae commendatitiae ab omnibus lectae et intellectae, quam pro mea commendatione exhibeo, quibus volo; sicut enim opus commendat officium, et sigillum rei signatae facit fidem: sic vos quasi epistola commendatitia a vobis obsignata me commendatis. Omnes enim sciunt quales fueritis ante conversionem, scilicet intemperantes, gulae, libidini aliisque vitiiis et cupiditatibus addicti (erat enim Corinthus emporium celeberrimum, uti omnium mercium, ita et vitiorum). Jam vero vident vos per meam praedicationem, totos esse mutatos in alios homines, temperantes, castos, milites, humiles, pios, elemosynarios. Haec ergo vestra conversio est mea epistola commendatitia, id est, testimonium et commendatio publica meae praedicationis apud omnes gentes.

RURSUM: EPISTOLA NOSTRA VOS ESTIS SCRIPTA IN CORDIBUS NOSTRIS. — *g. d.* Vos a me conversi estis indelebilitate animo meo inscripti insculptique. Ubi nota: Paulus hanc epistolam bis scripsit. *Primo*, in seipsa, cum in Corinthiorum mente fidem et

spiritum Christi inseruit et inscripsit. *Secundo*, eandem scripsit et impressit in corde suo per eorum curam et amorem. *Tertio*, vos etiam estis epistola Christi, quorum scilicet in cordibus, ministerio meo quasi calamo inscriptus est Christus, ipseque Christus in iis per me et meam praedicationem, suam fidem, spem, charitatem et reliqua bona inscripsit non atramento, sed Spiritu Dei vivi, id est Spiritu Sancto ejusque allata et aspiratione, qua spiritum charitatis et virtutum mentibus vestris inseruit. Ita Anselmus et passim Graeci et Latini.

3. SCRIPTA IN TABULIS CORDIS CARNALIBUS. — *Vers. 8* Graece *καρναῖς*, id est *carnales*, puta in corde molli, ductili, docili, non in lapide duro, ut lex Moysis. Alludit ad Jeremiam, cap. XXXI, vers. 33. Ita Ambrosius.

Nota: Distinguit Apostolus haec duo *σάρκα* et *σάρκαρις*: *σάρκα* vocat *carneum*, constantem carne, sive naturali carnis conditione et tenerritudine; *σάρκαρις* vero vocat *carnalem*, qui carnis habet vitia et corruptelas, ut *Rom.* VII, 14: « Ego autem carnalis (*σάρκαρις*) sum, venundatus sub peccato. » I *Corinth.* III, 3: « Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales (*σάρκαρις*) estis? » Sic alibi carnalia vocat desideria. Alii tamen auctores haec non distinguunt. Unde Nazianzenus *τὸ σάρκαρις* καὶ *χρῆμα* vocat incarnationem et humanitatem Christi (2).

4. FIDUCIAM TALEM HABEMUS PER CHRISTUM AD VOS DEUM. — Pro fiduciam, graece est *παρρησία*, quae est

Mea
Corin-
thiorum
nativitas
et Pauli
praedica-
tio.

et *σάρκαρις* quomodo dicitur?

(1) Dicit hoc Apostolus, aliorum deridens ambitionem, ut sit sensus: Non opus est mihi commendatitiiis litteris, quales ostendunt illi adversarii mei et falsi Apostoli ad captandum benevolentiam. Pungi videntur adversarii e Palaestina potissimum adventantes: ita Alloli.

(2) *Vers. 8*. Haec Bernardinus: Explicat et tunc corrigat quod superius dixit: Epistola nostra vos estis; *g. d.* Quia potius estis epistola Christi, nostro ministerio scripta. *Manifestati*, id est, manifestum est per fidem et opera vestra quod estis epistola Christi, etc.

tolos omnibus gentibus gloriosos effecerunt. Actor. II. Rursum in dono linguarum, prophetiae et aliis, quae olim in baptismo visibiliter recipiebant Christiani, ut patet I Corinth. XIV, 26, uti jam invisibiliter gratias, virtutes et dona Spiritus Sancti accipiunt.

ITA UT NON POSSENT INTENDERE FILII ISRAEL IN FACIEM MOSIS, PROPTER GLORIAM VULTUS EIUS. — Nota: Exodi XXXIV, 29 et seq., Deus Mosi et Iudeis tabulas legis a se scriptas daturus, et cum Mose hac de re in Sina monte colloquens, quasi sol radiatissimus Mosi suam gloriam, id est radios suae lucis afflavit adeo fulgidus, ut Iudaei in faciem Mosi quasi in alterum solem intueri non possent, sed ab eo facies suas avertere cogerebant. Hinc Moses, ut cum eis loqui posset, velamine suam velabat faciem et gloriam. Unde Exodi XXXIV, 29, dicitur: «Cum descenderet Moses de monte Sinai, tenebat duas tabulas testimonii, et ignorabat quod cornuta esset facies sua ex consensio sermonis Domini. » Ubi nota, cornutum metaphorice sumi; non enim cornua habebat in fronte Moses, ut ei affingunt pictores, sed ita lucida erat facies ejus, ut radios luminis vibraret, ejusque quasi cornua emitteret. Vide dicta Exodi XXXIV, 29.

QUE EVACUATUR. — «Que,» scilicet gloria, auferenda erat a Mose: hi enim radii et hic splendor, uti et vita; Mosem morientem deseruerunt, ut significarent legem veterem desitiram, ejusque gloriam, adveniente nova, emortuam.

Vers. 10. 10. NAM NEC GLORIFICATUM EST, QUOD CLARUIT IN HAC PARTE. — «Nam» hebraismo hic assertivum est, non causale, juxta Can. 24 et 25, q. d. Atque adeo gloria Mosi in Sina non est dicenda gloria hac in parte, si videlicet comparetur cum Apostolici muneris gloria, propter ejus gloriam excellentem, qua longe præcellit Mosi. Ita Chrysostomus. Sicut, ait Theodoretus, lux lucernæ noctu fulget, sed in meridie a sole obscuratur: sic gloria Mosi a Christo obscurata est. Hoc enim significat quod propter excellentem gloriam, scilicet Christi et novi ejus Testamenti.

Ubi nota: Pro τῶ propter, græce est ὅτι, quod perperam Beza vertit, quod attinet. Melius Maldonatus vertit, respectu, ut ὅτι respondeat Hebræo נָשָׂה, id est coram, respectu, q. d. Lex vetus claruit, sed tantum ex parte, si respicias et confersus ejus gloriam cum gloria legis novæ: illa enim exigua fuit et obscura, hæc vero excellens est et illustris. Proprie ὅτι significat causam: unde Noster optime vertit, propter, juxta sensum datum.

Vers. 11. 11. SI ENIM QUOD EVACUATUR (Moses scilicet et lex evacuanda et abolenda per Christum), PER GLORIAM EST (in gloria est, gloriosa est): MULTO MAGIS QUOD MANET (scilicet lex nova Christi), IN GLORIA EST.

Vers. 12. 12. HABENTES IGTUR TALEM SPEN. — Quod Dominus per nos Apostolos spiritum gratiæ diffun-

Cornua et splendor Mosi quasi affinguntur, uti et nota Mosi affata? XXXIV, 29.

Vers. 10.

Vers. 11.

Vers. 12.

dat, nosque ita glorificabit deinceps præ Mose, uti fecit hactenus. Ita Chrysostomus.

MULTA FIDUCIA UTIMUR, — confidenter evangelizamus, cum libertate, ingenue, aperte. Ita Chrysostomus. Græcum enim τὴν ἐλευθερίαν, alii libertatem, alii evidentiam vertunt: omnia enim hæc significat, omniaque huic loco conveniunt.

13. ET NON SICUT MOYSES PONEBAT VELAMEN. — Nota q. d. Moses velabat faciem suam, nos contra non velamus faciem Christi, sed illum magna libertate omnibus proponimus. Nota: Exodi XXXIV, 33, dicitur de Mose: «Impletisque sermonibus (id est præceptis quæ audierat a Domino in Sina, ut præcessit), posuit velamen super faciem suam.» Ex quo loco colligitur, quod Moses præcepta Dei populo promulgavit primo colloquio aperta facie et radiante ob majestatem, reverentiam et testimonium legis; sed post primam illam promulgationem deinceps quando loquebatur cum populo, velabat faciem, ut colloqui liberioris daretur copia; quando vero tabernaculum adibat, de quo cap. XXXIII, 8, collocturum cum Domino, velum auferbat.

Allegoricam hujus velationis causam dat Apostolus hic vers. 14, 15, 16. Iudeis enim vetus Testamentum est velamine obductum, ut non videant internam ejus lucem novi Testamenti et Christum eo contentum: hoc velamen nobis in lege nova abstitit Christus, et auferit in fine sæculi a Iudeis ad fidem convertendis.

Tropologie Gregorius, part. III Pastoralis, cap. v: Necesse est, inquit, ut prædicator (instar Mosi) auditoribus se attemperet: alta etenim quæque debent multis audientibus contegi, et vix paucis aperiri.

UT NON INTENDERENT FILII ISRAEL IN FACIEM EIUS. — «In faciem.» Ita legunt jam constanter Latini: alloqui videri posset faciem pro finem hic irrepisset: nam Græca hic, Syrus et veteres etiam Latini, ut Ambrosius, legunt sic, in finem, id est Christum, mystice significatum per faciem revelatam et splendens Mosi, uti explicant Ambrosius et Theodoretus. Alii vero magisque ad litteram: in finem, inquit, id est, in perfectionem et consummationem splendoris faciei ejus, scilicet Mosi; vel in finem, id est extremam, sive extremam superficiem faciei Mosi intendere non poterant filii Israel. Unde Noster clarius vertit, in faciem ejus. Tertio, aliter Theophylactus: Rudes, inquit, Israelitæ videre non poterant quod finem haberet lex, essetque abroganda. Sed hoc mysticum est; secundus ergo sensus litteralis est.

QUOD EVACUATUR (I). — q. d. Qui Mosi splendor gloriosus erat; vel quæ facies Mosi, tam scilicet gloriosa, abolenda erat. Græcum enim τὸ καταργου-

(1) «Quod evacuatur,» id est, ut in græco est, ne Israelitæ viderent finem, seu cessationem splendoris, quem vultus emittebat, crederentque totum suum cum Deo ad tempus solummodo initium fuisse: ita Alioii.

Christus abstitit velamen veteris legis.

Triplex hujus loci interpretatio.

non tam ad ἁπόστατον, id est faciem, quam ad ἀπόστατον, id est velamen, referri potest; sed Noster aptius retulit ad ἀπόστατον, velamen, non ad faciem: sic enim vertere debuisse quæ, non quod, q. d. «Quod,» scilicet velamen Mosi abolendum erat per Christum: de velaminis enim hujus revelatione per lucem et legem novi Testamenti agit in sequentibus. Ita Anselmus, Ambrosius, Theophylactus.

Quæ dicitur splendor et velamen vultus Mosi?

Vers. 14.

Nota cum Theodoro: Splendor virtus prois instar solis significabat claritatem et gloriam Christi et legis novæ; velamen vero significabat umbram, crassas caeremonias obscuritatemque legis Mosi. Iudæi non nisi velatam faciem Mosi videre poterunt, quia increduli suis umbris caeremoniisque insistunt, a luce Evangelii excecantur. Unde subdit:

14. SED OBTUSI SUNT SENSUS EORUM, — id est, ut habent Græca, ἐνοχθῶν, occæverunt, hoc est, obdruerunt, occæcati sunt Iudeorum oculi a splendore vultus Mosi, et allegorice excecati sunt a splendore Evangelii. Tamen «sed obtusi sunt» refertur et opponitur tum litteraliter, tum allegorice illi quod dixit: «Ut non intenderent in faciem ejus,» Mosi (1).

USQUE IN HODIERNUM ENIM DIEM IPSIUS VELAMEN IN LECTIONE VETERIS TESTAMENTI MANET. — Prosequitur hic Apostolus allegoricum sensum et causam velaminis Mosi ejusque splendoris, quo reperiuntur et quasi obtusi excecataque sunt Iudeorum oculi, q. d. Moses et vetus testamentum usque hodie Iudeis est velatum, ut Christum illo testamento per tot figuras, prophetias, caeremonias et sacrificia significatum non intelligant, non videant, non agnoscant. Rursum, vetus testamentum eis velatum est, quia illud legunt, sed non intelligunt, nec ejus sensum, finem, scopum, lucem et splendorem, qui Christus est, perveniunt, quasi obtusos et hebetatos habentem mentis oculos, uti olim obtusos habuerunt corporis oculos, cum in fulgentem Mosi faciem intenderent.

QUONIAM IN CHRISTO EVACUATUR. — q. d. Per gratiam et fidem Christi evacuatur et tollitur hoc velamen, ut clare vetus testamentum, Christumque eo significatum intelligamus et videamus.

15. SED INQUIRE IN HODIERNUM DIEM, CUM LEGITUR (a Iudeis in Synagoga) MOYSES — lex et vetus testamentum.

VELAMEN POSITUM EST SUPER COR EORUM. — Hoc velamen est pertinax et crassa ac obstinata insensio, qua Iudæi mordicus adhærere carnalibus sacrificiis et ritibus legis veteris, itaque excecantur, ut non videant Christum per illos ritus adumbratum. Hoc ergo est Iudeorum velamen: nam legis velamen est ipsa ejus obscuritas et umbra.

(1) Sed, græc. ἀλλά, h. l. non opponitur; significat itaque, imo vero.

17. DOMINUS AUTEM SPIRITUS EST. — Præter Patrem, Filium et Spiritus Sanctus, non corpus, sed spiritus sunt; ut spiritus sumatur essentialiter, sitque communis toti sanctissimæ Trinitati. Ita S. Ambrosius. Secundo, notionaliter nisi potest pro Spiritu Sancto: unde Græca habent articulum τὸ πνεῦμα, q. d. Ille spiritus; et Biblia Romana, aliaque, Spiritus per magnum S scribitur, quasi proprium nomen. Nam Iudæi agnoscent unum Deum et Dominum, sed negant plures personas, et Spiritum Sanctum esse Deum, q. d. Cum Iudæi, ablato hoc velamine legis, conversi fuerint ad Dominum, ut credant SS. Trinitatem, adeoque Spiritum Sanctum esse Dominum et Deum: tunc huic Deo et Domino servient non littera, crassis corporalibusque caeremoniis, sed spiritu; hic enim Dominus ad quem convertentur, est Spiritus, et Spiritus Sanctus dabit eis legem spiritus et liberatis, ut spiritualibus oculis et sensibus videant Christum in lege velatum et absconditum, illumque adoret et colant in spiritu et veritate. Hoc est enim quod dicit Christus, Joan. IV, 23: «Venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Nam et Pater tales querit qui adorent eum. Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare.» Quem locum S. Athanasius ad Scorpionem sic explicat: Oportet, inquit, adorare Patrem in veritate, id est in Filio et Spiritu Sancto, q. d. Oportet adorare tres personas SS. Trinitatis, Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum. Verum hoc mysticum est.

Unde ad litteram nota, hæc dicere Christum contra Samaritanos et Iudæos. Samaritani enim falso et a se conficito cultu Deum adorabant, adeoque Deum cum idolis adorabant, ac consequenter Deum non verum, sed falsum et fictitium, utpote qui esset idolorum socius, adorabant. Iudæi vero colebant quidem verum Deum, sed certis et corporeis signis, quæ erant umbræ futurorum. His utrisque opponit Christus Christianos, qui pro signis corporeis, in spiritu; pro umbris, falsitate et ignorantia, in veritate Deum, qui incorporeus et purissimus est spiritus, adorant. Spiritus ergo ibi significat spiritalem cultum fidei, spei, charitatis et aliarum virtutum, quibus non per umbras, sed in veritate, id est verissime, rectissime et propiissime Deum colitur. Quare Sacramenta novæ legis et caeremonie, cum non sint umbræ legis veteris, sed ornamenta et adjuncta spiritus, ad spiritum pertinent. Ita hunc locum explicant Theophylactus, Theodoretus, Chrysostomus, qui ex eo probant contra Macedonium Spiritum Sanctum esse Deum.

Dico: Idem Spiritus mox dicitur « Spiritus Domini; » quomodo ergo est Dominus? Respondeo: Est Dominus, quia Deus; est Dominus, quia a Patre et Filio procedit, q. d. Est Spiritus Domini Patris et Domini Filii.

UBI AUTEM SPIRITUS DOMINI, IBI LIBERTAS. — Pro

Error Iudeorum circa SS. Trinitatem.

Samaritanorum modum colendi Deum.

Contra Macedoniam ostenditur Spiritum Sanctum esse Deum.

libertas, graece non est *αἰσθησις*, ut ante, sed *λευτεία*, id est spontanea, ingenua, libera et clare illuminata voluntas: ut scilicet, ablato legis Mosis velamento, clara et spontanea voluntate ambulamus secundum legem Dei. Ita Theophilactus.

Unde nota: « Libertas » hic opponitur non obligationi legis humanae, vel divinae, ut volunt heretici; sed tum velo Mosis, id est obscuritati et crassitie legis veteris; tum litterae, id est legis servili coactioni, timori et torpori, de qua dixit vers. 6: « Idoneos nos facit ministros novi Testamenti, non littera, sed spiritu; » ac consequenter duplex haec est libertas.

Primo, ut Chrysostomus, est intellectus, estque clara notitia mysterii Trinitatis, incarnationis, etc., quae Judaeis obscura erant: item, vera religio et divini cultus, quem Judaei putabant consistere in mactatione boum et vrietum, cum Deus coll vellet et adorari in spiritu et veritate. *Jean. iv. 23.* Ubi advertit: sicut crassities, hebetudo, obscuratio, ignorantia intellectus, qua mens quasi tenebris, vinculis et carcere constricta tenetur, recte dicitur servitus et servilis conditio; ita e contra, illuminatio, claritas et clara intellectus cognitio recte dicitur libertas, quia mens ignorantia, erroribus crassisque rerum speciebus libera, libere veritati, Deo rebusque divinis et spiritualibus vacat et intendit. Unde Aristoteles, Plutarchus, Seneca et alii dixerunt solos sapientes esse liberos.

Secunda libertas, ut docet S. Augustinus, est affectus, estque amor justitiae, non timor vindictae, ut scilicet sponte et libere legem impleamus ex amore virtutis, non ex formidine pene. Haec enim libertas et spiritus amoris Christianorum opponitur servituti et timori servili Judaeorum. Patet ex antecedentibus et sequentibus hic. Tam ergo impie quam imperite et insulse ante 300 annos Begardi, et jam Suencfeldiani et Libertini hinc, et ex versu 6, respuunt verbum Dei scriptum, quasi litteram occidentem, soloque spiritu interno dictante nos regi volunt. *Secundo*, hominem sanctum et perfectum liberum esse a lege, nec peccare etiam fornicando. *Tertio*, hinc male alii passim abolent leges humanas. Vide Bellarminum, lib. IV *De Justitia*, cap. III et IV; Bellolanum, libris XV, quos scripsit *De Libertate Christi*. Praeclare Augustinus, lib. *De Continentia*, cap. III: « Non sumus, ait, sub lege bonum quidem jubente, non tamen dante; sed sumus sub gratia, quae id, quod lege jubet, faciens nos amare, potest liberis imperare. » Vide eundem *De Spiritu et Litt.*, cap. X, et *De Natura et Gratia*, cap. LVII.

Nos vero REVELATA FACIE (Christi scilicet incarnati et mysteriorum fidei) GLORIAM DOMINI (gloriam divinitatem et gratiam, opusque nostrae redemptionis in Mose et veteri Testamento administratum) SPECULANTES. — « A speculo, non autem a specula dixit *speculantes*, id est per speculum videntes, non de specula prospicientes, inquit

Duplex libertas, intellectus et affectus.

Erroneo Begardorum, Senecarum, et Libertinorum haereticorum.

S. Augustinus, lib. XV *De Trinitate*, cap. VIII. Et patet ex graeco: nam graece est *καταστροφικὴ*, id est quasi in speculo intuentes. Erasmus vero verit, in speculo representantes, quia, inquit, hoc est speculum gloriae Dei. Sed vox Graeca proprie significat in speculo intueri, ut dixi, non autem representare; nam de representatione haec subdit, cum ait: « In eandem imaginem transformamur, q. d. Cum Dei gloriam in Christo, ejusque Evangelio, quasi in speculo intuemur, per hoc quasi in eandem Dei gloriam transformamur, eamque in nobis representamus: speculum ergo hoc et speculatio, causa est representationis, non autem ipsa representatio.

Nota: Apostolus *speculum* hic vocat verum carne vestitum, et spectabile factum, quodque in Evangelio et Ecclesia spectandum proponitur, et Mose velato opponitur. Unde cap. seq. vocatur *imago Dei*: Christus enim, qua Deus, est Verbum et speculum Patris; qua homo, est speculum deitatis ejusque gratiae et gloriae; ac consequenter Evangelium Christi non est aliud quam speculum gloriae Dei, idque clarissimum et lucidissimum. Hinc S. Augustinus suas sententias ex Evangelio et Sacra Scriptura collectas de vita et moribus Christianis vocat *Speculum*, quod extat tom. III operum Augustini.

Potest *secundo*, per *speculum* hoc accipi fides, per quam quasi speculum, sed anigmamur et obscurum, Deum et divina contemplantur, de quo speculo dixi I Cor. XIII, 12.

IN EANDEM IMAGINEM TRANSFORMAMUR. — « TRANSFORMAMUR, » non essentialiter, quasi essentia nostra transformetur in essentiam divinam, sive in suum esse ideale, quod habuit antequam crearetur, in Deo ab aeterno: de quo dicit S. Joannes cap. I: « Quod factum est, in ipso vita erat. » Hic enim est error Almarici et aliorum Fanaticorum, quos refellit Gerson epistolis duabus contra Ruisbrochium scriptis, et ipse Ruisbrochius, lib. *De Vera contemplatione*. Sed *transformamur* accidentaliter, ut scilicet, quasi per reflexionem radiorum lucis Christi quasi speculi in nos, flammis lucidi luce fidei et gratiae Christi (hoc enim significat *καταστροφικὴ*), adeoque flammis quasi specula jubar divinum emittentes, et quasi soles quidam alios illuminantes, inquit Chrysostomus et Theophilactus; imo flammis quasi dii, divinae consortes naturae, ut ait S. Petrus; « quos, ut ait Paulus, Rom. VIII, praeservit et praedestinavit (Deus) conformes fieri imaginis Filii sui. » Alludit ad Mosem, qui intuens Deum, cum eoque colloquens, reflexus a Deo lucis radios accepit, ut dixi vers. 7, nec enim Moses Deum in se vidit, sed in corpore glorioso assumpto quasi in speculo. Tertullianus, lib. V *Contra Marcionem*, pro *transformamur* legit, *transfiguramur*: quasi alludat Paulus ad Christi transfigurationem in monte Thabor, qua Christus sua gloria et luce coruscus, eadem Mosem, Eliam et Apostolos aspersit, et quasi transfiguravit.

Verbum cum vestitum est: hic vocatur speculum?

Errat Almarici et Fanaticorum, de transfiguratione hominis assentiunt.

Pari enim modo nos per Evangelium, fidem et gratiam Christi transformamur et transfiguramur, dum per eam flammis divinae veritatis, splendoris et gloriae participes, adeo ut eandem aliis aspergamus et communicemus, tandemque in Deum ipsum a quo primo manavit, eandem reflectamus.

Tota vita Christi, ait S. Augustinus, per hominem quem in terris gessit, morum disciplina et speculum fuit. Vide eum lib. *De Vera Religione*, cap. XVI, tom. I. Quam sapientes sunt qui hoc speculum assidue intuentur, illique mores suos conformare satagunt, itaque transformantur in alios viros, caelestes, angelicos et divinos!

A CLARITATE IN CLARITATEM. — « a claritate » Christi « in claritatem » nostram, ut flammis clari et lucidi sapientia et gratia adinstar Christi. *Secundo*, « a claritate » fidei « in claritatem » speiei et visionis. *Tertio*, Anselmus, « a claritate » creationis « in claritatem » justificationis. *Quarto* et optime, ut dixi Rom. I, 17, « a claritate in claritatem, » id est clarius in dies ac clarius, et usque ad claritatem visionis beatifica. Ita Ambrosius. Porro Maldonatus, in *Notis manuscriptorum*, sic explicat, q. d. Progredientes « a claritate, » id est a gloria veteris

Christi etiam spiritus sanctus vocatur.

Quarta species hinc vocatur.

Testamenti, « in claritatem, » id est gloriam novi. Simili modo dixit Rom. I, 17: « Ex fide in fidem. »

TANQUAM A DOMINI SPIRITU. — id est, idque per Spiritum Domini. Vox tanquam redundat hebraismo; vel potius cum Chrysostomo et Ambrosio significat causam congruam et dignam tante transformationis, q. d. « Tanquam, » id est sicut docet Spiritum Dei nos transformare. S. Basilus, lib. *De Spiritu Sancto*, et Chrysostomus hie legunt, tanquam a Domino Spiritu; sic enim verti possunt Graeca *ἀπὸ Κυρίου πνεύματος*. Unde hinc contra Macedonium probant Spiritum Sanctum esse Deum, eumque auferre velamen. dareque intellectum Scripturarum. Denique Tertullianus, lib. V *Contra Marcionem*, cap. XI, legit, tanquam a Domino spirituum (1).

Errat Macedonius, ait de Spiritu Sancto hoc loco iugulatur.

(1) Jam vers. 12 in eo fuit Apostolus, ut accuratius exponeret, quem habet effectum fiducia dignitatis, qua sumus minus ornatum est. Sed historia Mosica, ad quam vers. 7 respexerat, ita recedit in mente harebat, ut ei non solum suggereret allegoria de Mosis velo opportunitatem vers. 13, sed etiam a consilio palispser cum deduceret vers. 14-18, ad quod tamen cap. IV iterum redit.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, ex eo quod docuit cap. III, tam nobile et gloriosum esse munus praedicandi Evangelium, hoc cap. IV infert, assertisque se casto, sincero et clare illud praedicare: ideoque illud omnibus cognitum esse et manifestum, praeterquam iis quorum mentes excaecatae sunt.

Secundo, vers. 7, assertit se et Apostolos pro Evangelio multa adversa pati, nec succumbere, sed fortiter semper mortificationem Jesu circumferre in corpore, propter spem melioris vitae et resurrectionis.

Tertio, vers. 17, docet, quod momentanea et levis sua nostraque tribulatio, aeternum gloriam pondus operetur.

1. Ideo habentes hanc ministrationem, juxta quod misericordiam consenti sumus, non deficiamus; 2. sed abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in astutia, neque adulateantes verbum Dei, sed in manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo. 3. Quod si etiam opertum est Evangelium nostrum, in iis, qui pereunt, est opertum: 4. in quibus Deus hujus saeculi excaecavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriae Christi, qui est imago Dei. 5. Non enim nosmetipsos praedicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum, nos autem servos vestros per Jesum: 6. quoniam Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiae claritatis Dei, in facie Christi Jesu. 7. Haec enim autem thesaurum istum in vasis fictilibus: ut sublimitas sit virtutis Dei, et non est nobis. 8. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: aporiamur, sed non destitumur: 9. persecutionem patimur, sed non derelinquimur: deicimur, sed non perimus: 10. semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu manifestetur in corporibus nostris. 11. Semper enim nos, qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum: ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali. 12. Ergo mors